

Струни перекладацької ліри (з творчої майстерні Романа Лубківського)¹

Поезія слов'янства — важливе й самобутнє явище в поетичній скарбниці народів світу. В ній з особливою силою звучить заклик до боротьби за звільнення людини від ланцюгів соціального, національно-

¹ У співавторстві з Л. Тарасовим.

го, релігійного й морального гніту, пристрасний клич єднання слов'ян, величний гімн дружбі і братерству всіх народів землі. Глибоко й проникливо розкривається в слов'янському поетичному літописі нескінченно складний, багатоманітний і трудно вловимий у своїх виявах світ внутрішнього, духовного життя людської особистості, широко напоєної земними соками і творчо насаженої красою рідного краю.

Дати конкретне й переконливе уявлення про неосяжний обшир слов'янської поезії в одній книжці — завдання надзвичайно складне навіть для великого колективу перекладачів і вже зовсім, здавалось би, непосильне для однієї людини. Тому збірник «Слов'янська ліра» (К.: Дніпро, 1983), своєрідну антологію поезії слов'янських народів, відкриваєш з певною настороженістю. Усю цю величезну роботу зробив один перекладач — Роман Лубківський, який багато років віддає перекладам українською мовою поезії слов'янських народів. Та настороженість скоро поступається перед захопленням від прочитаного — високої поезії стількох різномовних ліриків у барвах і музиці українського поетичного слова.

У тематичній та ідейній різноманітності поданих у збірнику творів явно домінує мотив боротьби за свободу, дружби і братерського єднання слов'янства. Вільнолюбні й гуманістичні ідеї, художньо втілені у творах усіх більшою чи меншою мірою визначних поетів різних слов'янських народів, і надають усьому збірникові змістової цілісності, водночас засвідчуючи духовну й культурну близькість слов'ян. Твори, в яких виражено зазначені вище провідні мотиви, органічно поєднуються з інтимно-ліричними, пейзажними, а також із творами народнопоетичного характеру.

У «Слов'янській лірі» представлено творчість 134 поетів одинадцяти слов'янських народів: російського, білоруського, польського, чеського, словацького, лужицького, болгарського, сербського, хорватського, словенського та македонського. Мовна багатоманітність помножується на розмаїття напрямів, традицій, стилів, індивідуальностей відібраних для збірника авторів. Усе те потрібно було перекладачеві не тільки усвідомити, але й відтворити засобами рідної мови. Крім знання слов'янських мов, високої загальної і філологічної культури, бездоганного володіння технікою віршування потрібна ще одна суттєва творча риса, а саме здатність легендарного Протея до перевтілення, без чого просто неможливо зберегти індивідуальні особливості стилю відтворюваного поета. Це, безперечно, найбільш складне, цілком творче й особливо тонке завдання в усьому комплексі багатогранної перекладацької праці, бо аме втілення оригіналу у відповідну йому стильову форму може забезпечити можливість пізнання й відчуття індивідуального обличчя автора першотвору. При цьому чим ближчі мови оригіналу

і перекладу, чим відоміший поет, тим важче перекладачеві домогтися бажаного ефекту. Тим безумовнішим є його успіх, якщо йому вдалося це зробити.

Простежмо, як перекладає Р. Лубківський. Ось перед нами славно-звісна ода Г. Р. Державіна «Володарям і суддям». Починається вона так:

Восстал всевышний Бог, да судит
Земных богов во сонме их;
Доколе, рек, доколь вам будет
Щадить неправедных и злых?

Відповіддю на гостре риторичне запитання є рядки про забуті все-владними громадянські обов'язки, рядки, що змінюються авторським зізнанням-присудом, у якому нещадний викривальний пафос досягає кульмінації:

Не внемлют! видят — и не знают!
Покрыты мздою очеса:
Злодейства землю потрясают,
Неправда зыблет небеса.

Головне тут — лаконічно виражена думка, сповнена пафосу обурення й осуду, чим і зумовлена напруженість інтонації за рахунок риторичних фігур та чіткого, енергійного ритму, а також відчутна високість використаної лексики. Саме на ці провідні особливості оригіналу й зважає Р. Лубківський у своєму перекладі:

Всевишній Бог повстав — судити
Земних богів у сонмі їх:
О, доки будете падити
Неправедних, рече, і злих?

І далі:

Не чують! бачать — и не знают!
Сповиті мздою очеса:
Злочинства землю потрясають,
Хитає кривда небеса.

Можна зауважити хіба тільки щодо *володарям* у заголовку перекладу — замість, можливо, точнішого тут *владарям*. У цілому ж відзначимо високу смислову, інтонаційну й загальну стильову точність у відтворенні могутніх державінських строф.

Близька за тональністю до розглянутої вище ода О. С. Пушкіна «Вольность» так само знайшла в перекладі точне художнє втілення:

Сини мінливої судьби,
Тирани світу! о, вжахніться,
А ви, повержені, зведіться,
Повстаньте, гноблені раби! —

так по-пушкінськи вільно й сильно звучать в українському перекладі добре знайомі рядки:

Питомцы ветреной судьбы,
Тираны мира! трепещите!
А вы мужайтесь и внимлите,
Восстаньте, падшие рабы!

Художньо адекватне відтворення знаходять під пером перекладача й поезії суто ліричної тональності. Яскравим підтвердженням сказаному може бути переклад ліричного вірша А. А. Фета «Шопенові»:

Ты мелькнула, ты предстала,
Снова сердце задрожало,
Под чарующие звуки
То же счастье, те же муки,
Слышу трепетные руки —
Ты еще со мной!

<...>

Ты руки моей коснулась,
Разом сердце встрепенулось;
Не туда, в то море злое,
Я несусь в мое былое, —
Я на все, на все иное
Отпылал, потух!

У наведених строфах, як і в усьому вірші, гама переживань, динамічних і невлотимих, зафіксована в потоці поривчастої, схвильованої мови, відлитої у складну й гармонійну поетичну форму. Дуже важко перевтілити ту неповторну гармонію засобами іншої мови. Але в перекладі художньо найважливіше збережено, ми чуємо чарівну музику фетівської лірики:

Ти майнула, ти засяла,
В сердце искрою запала.
Под чарівні, дивні звуки —
Знов блаженство, знову муки...
Ці тремтливі ніжні руки —
Відчуваю я.

<...>

Ти до рук моїх торкнулась,
Серце ніжно так стенулось —
Не туди, не в люте горе,
Лине сердце моє хворе,
А на все я інше, зоре,
Відпалав, погас.

Перекладач зберігає природність звучання оригіналу, нічого посутнього не втрачаючи у багатогамній формі вірша: парна рима перших

рядків строфи, потрійна — наступних, попарно міжстрофна — останніх, повтори, які пронизують усю структуру поезії, нагнітаючи емоційну напругу висловлюваного. При цьому, як і в інших своїх перекладах, Р. Лубківський відтворює образно-смыслову тканину оригіналу у власних йому формах (чи то метафора різних типів, чи порівняння, чи епітет), майже не вдаючись до перефразування, вставлянь від себе, пропусків важливих компонентів стилю першотвору. Творчі заміни і вставки, без яких не обходиться жоден переклад, у нього мінімальні і майже завжди мотивовані настільки, що природно вписуються в образну і стильову систему перекладуваного твору. Так, у першому рядку перекладу з Фета дієслово *предстала* передано ніби далеким від нього за значенням дієсловом *засяла*, однак у контексті твору така заміна виправдана: *предстала* — з'явилась, виникла як видіння, як щось високе й недосяжне, що викликає в душі поета бурю почуттів; *засяла* — прямо виявляє відповідну незвичайність образу. Рядок «*Снова сердце задрожало*» передано метафоричним утворенням «*В сердце искрою запала*», еквівалентним за змістом, але образнішим і свіжішим. Епітет *блаженный* другої строфи передається через *натхненний* з уникненням повтору, оскільки раніше було *блаженство*, причому різниця в значеннях обох епітетів не настільки велика, бо є в них спільний смисловий компонент, отже, й ця заміна не є чимось довільним. Узагалі навіть такого роду перетворень окремих елементів стилю оригіналу в перекладах Р. Лубківського небагато.

Показовим щодо уважного ставлення до стилістики тексту першотвору й рівного віддавання експресивно-емоційного змісту оригіналу може бути переклад ліричної мініатюри Ц. Норвіда «У Вероні». Для цієї поезії характерне контрастне зіставлення світлих і похмурих тонів, що й визначає внутрішню динаміку зовні спокійного авторського роздуму:

Nad Kapuletich i Montekich domem,
 Splukane deszczem, poruszone gromem,
 Łagodne oko błękitu —
 Patrzy na gruzы nieprzyjaznych grodów,
 Na rozwalone bramy do ogrodów,
 I gwiazdę zrzuca ze szczytu...

Переклад передає і характер образності, і контрастність, і своєрідність інтонації:

Над домом Капулетті, над Монтеккі домом,
 Сполосканий дощем, протятий громом,
 Засяяв тихий зір блакиту, —
 Він огляда ворожих замків стіни,
 Занедбані сади і брам руїни
 І зірку кидає з zenіту.

При необхідності передати химерну словесну в'язь оказіональних новотворів перекладач сміливо вдається до словотворчості, як це видно, наприклад, у перекладі вірша Ю. Тувіма «Словосінь» («Słowisień»):

В білодрев'ї сонячно-вишнева
Медозлотність білопалом висне,
Бджільнокрильно джмелено дерева,
А крізь листя — сяйво соловісне.

А як серпень небохмар хмаристу
Темнотінь розтопить томнотиву,
В білодрев'ї ярну і зористу
Солод словить силу славоспіву.

Поетичні неологізми Р. Лубківського при всій їх незвичності цілком прозорі з погляду їх семантики і, що важливо, близькі до тих, що є в оригіналі.

Для слов'янської поезії характерний високий ступінь взаємодії з фольклором, тому не випадково в «Слов'янській лірі» помітне місце займають твори народнопоетичного плану або забарвлені відповідним колоритом. У цьому різновиді поезії найбільш відчутно виступає національно-специфічне, притаманне окремим слов'янським народам, і спільне, загальне, властиве всім слов'янам. Обидва ці елементи виявляються як у змісті, так і в формі поетичного твору. Сюди слід віднести й зображувані характери, умови побуту і природи, особливості вдачі та звичаї і, звичайно, прийняті форми та засоби їх зображення й відображення. Переклад таких творів має свої специфічні труднощі. Спираючись на досвід попередників, Р. Лубківський досить успішно передає фольклорну основу поетичних творів. Є у нього вічно живий взірець — пушкінські переклади пісень західних слов'ян. Повз них не пройшов перекладач, предметно засвідчивши успішне засвоєння уроків класика у відтворених ним двох піснях О. С. Пушкіна — «Соловей» і «Воєвода Милош».

Зіставмо початок першої з них у текстах першотвору і перекладу:

Соловей мой, соловейко,
Птица малая лесная!
У тебя ль, у малой птицы,
Незаменные три песни,
У меня ли, у молодца,
Три великие заботы.

Соловею, соловейку,
Лісова маленька пташко.
В тебе, у малої пташки,
Є три пісні незамінні,
А у мене, у юнака,
Немаленькі три турботи!

Засоби фольклорної стилізації у наведених уривках збігаються у використанні розмовних і народнопоетичних слів та форм їх вираження. Разом з тим є у перекладі одна тонкість: замість фольклорно

забарвленого у *молódца*, при можливому у *молódця*, перекладач використовує західнослов'янське *юнак* (у *юна́ка*), не пропустивши можливості посилити національний колорит. Деталь часткова, але тут важлива — в мистецтві «ледь-ледь» важить багато.

Частіше при відтворенні поезій фольклорного характеру перекладачем використовуються загальнослов'янські лексичні й синтаксичні засоби: усталені найменування, постійні епітети, зменшувальні форми, повтори, паралелізми тощо. Ось, скажімо, фрагмент «Словацької елегії» Й. Фрича:

S čiernyma očima keď sa zojdú sivé,
takové manželstva bývajú šťastlivé.

A já mal ženušku s čiernyma očima,
pozeral som na ňu svojima sivýma.

A keď ma to čierne očko jej postrietlo,
tu mňa na okolo všetko razom zkvetlo.

Zkvetlo, prekvetalo, radosťou sa triaslo —
než tu znáhla, Bože, — všetko mi zahaslo.

З чорними очима як зійдуться сиві,
то такі подружжя бувають щасливі.

А я мав дружину з чорними такими,
що було в них тону сивими своїми.

Як на мене чорне очко її впало,
все навколо мене буйно квітувало.

Квітло, квітувало, радістю горіло —
аж тут раптом, Боже, все іспопеліло.

Перед нами цікавий і типовий взірець сполучення в єдине органічне художнє ціле елементів фольклорних і книжних, причому останні представлені яскраво експресивною метафорикою (*zkvetlo, prekvetalo, radosťou sa triaslo, zahaslo*). Переклад з дивовижною точністю відтворює всі смислові, образні і стилізаційні елементи оригіналу в їх єдності, природності та художній привабливості.

Ми торкнулися лише одного аспекту перекладацької діяльності поета Романа Лубківського. Відчутна увага до індивідуального в першотворі, вміння передавати неповторну привабливість оригіналу, не розчиняючись в індивідуально-авторському, але й не підпорядковуючи його своєму, особистому, — то й є один з основних показників індивідуально-творчого обличчя перекладача. Це засвідчує, зокрема, і досвід

перекладача й упорядника збірника «Слов'янська ліра» — книжки, яку слід віднести до найвищих досягнень сучасного українського поетичного перекладу. Мелодії «Слов'янської ліри», щирі й натхненні мелодії братерства, краси й любові, здобули ще одне талановите виконання: багатомовна слов'янська поезія в її прекрасних, хоч і небагатьох, вибраних вірцях свіжо й художньо досконало зазвучала в музиці українського поетичного слова.

1987